

COLECȚIA DE TEXTILE. TIPURI ȘI FORME DE DEGRADARE

Silvia ROTARU

Résumé:

La conservation des fibres textiles a son début pratique depuis que la fibre textile a été créée. Ceux qui avaient des objets en fibres textiles avaient le besoin d'avoir ces objets longtemps, donc ils étaient obligés trouver des solutions pratiques, comme le lavage à de différents produits, la mise en dépôt par pliage etc. À présent les pièces qui ont devenu des objets de patrimoine sont gardées et maintenues en bon état d'après les règles strictes de conservation par le conservateur spécialisé dans ce domaine.

Mots clé:

conservation passive, conservation active, microclimat, facteurs de dégradation.

Bogăția și frumusețea pieselor de etnografie din regiunea Munteniei, a făcut posibilă constituirea unei valoroase colecții de textile etnografice aflate în cadrul Complexului Național Muzeal „Curtea Domnească” din Târgoviște. Un aport substanțial la îmbogățirea acestei colecții și-a adus domnul Gheorghe Bulei, etnograf, director al instituției până în anul 2006. Sarcina care îmi revine, ca și conservator al acestei colecții, este de a proteja, prin toate mijloacele avute la dispoziție, valoroasele piese pentru ca acestea să nu sufere forme de degradare.

Diversitatea și complexitatea pieselor textile ridică o serie de probleme din punct de vedere al conservării pasive și active. Prin modul lor de realizare, acestea au o structură specifică condiționată de proprietățile fibrelor constitutive și de diversele tratamente aplicate în obținerea lor: albire, vopsire și apretare. Indiferent de forma de păstrare, expunere sau depozitare, proprietățile originale ale acestei categorii de bunuri, suferă o serie de transformări fizico-chimice și mecanice ducând la apariția diferitelor faze de degradare, mai mult sau mai puțin vizibile (decolorare, rupere, rigidizare, rugozitate, mușcătură, uzură etc.).

În cazul colecției de textile, o cerință imperioasă este aceea de a cunoaște textura materialului din care sunt confecționate piesele. Este cunoscut faptul că materialele textile se obțin din fibre care pot fi de proveniență animală, vegetală sau sintetică. Din categoria fibrelor de origine animală fac parte: lâna, mătasea, părul de capră, iar din categoria celor vegetale: inul, bumbacul, iuta și cânepa.

Lâna este folosită din cele mai vechi timpuri, lucru datorat ponderii importante pe care a avut-o în ocupația poporului nostru, creșterea ovinelor. Caracteristic pentru firul de lână este configurația corpului său cilindric care, în medii alcaline, determină o dilatare puternică ducând la distrugerea legăturilor transversale existente între

macromoleculile acestuia. Pe lângă această categorie de bază, lâna poate fi și *artificială*, când fibra textilă este obținută din caseină (produs obținut din lapte), având aspectul și unele proprietăți asemănătoare cu lâna, sau *regenerată*, fibrele provenind din zdrențe de stofe și tricouri, din rebuturi și deșeuri de fabricație, prin a căror destrămare și cardare (prin scărmanare sau dărăcire) în amestec cu lâna obișnuită se obțin țesături și pânse¹.

În compoziția fibrelor animale se află proteine, substanțe formate din aminoacizi cu conținut de azot, care au o reacție chimică diferită în comparație cu celuloza de la plante, în sensul că atrage moleculele de apă, caracteristică importantă de care trebuie să se țină cont în procesul de conservare a acestui tip de material.

La rândul lor, țesăturile vegetale sunt obținute din tulpinile anumitor plante, din frunze sau din semințele acestora, cu conținut de celuloză, ceruri și minerale. Astfel bumbacul este o fibră textilă obținută prin separarea semințelor de fibrele de bumbac pentru a obține puful de bumbac. Inul este o plantă erbacee, oleaginoasă, cu tulpină subțire, fibroasă, prin prelucrarea căreia se obține firul de in și ulterior pânza. Cânepa este o plantă cu tulpină înaltă, cultivată pentru fibrele care se scot din tulpină și pentru uleiul care se extrage din semințe².

Din punct de vedere chimic, celuloza nu este deosebit de activă, ea prezintă o paradoxală insolubilitate în apă. Conținutul mare de grupe hidroxilice face ca pătrunderea apei să se realizeze mai ușor în zonele amorfe (umflare intermicelară).

Conservarea textilelor presupune cunoașterea următoarelor aspecte:

- Ținând cont de structura materialelor din care sunt confecționate piesele textile, de modul în care au fost realizate și vopsite acestea, trebuie avut în vedere faptul că, datorită proprietăților fibrei, țesătura este extrem de sensibilă în prezența factorilor fizico-chimici ai mediului ambiant, începând cu lumina, temperatura, umiditatea și terminând cu conținutul aerului atmosferic (poluarea)³.

Referitor la factorii care determină degradarea fibrelor textile, aceștia au naturi complexe, determinarea lor fiind posibilă în baza cunoașterii formelor de degradare. Dintre factori de degradare cu acțiune directă sau cumulativă amintim:

- Intensitatea luminii, indiferent de sursa de producere, determină în timp decolorarea coloranților naturali și artificiali folosiți la fibrele textile. Decolorarea este proporțională cu durata și intensitatea luminii⁴. În funcție de rezistența pe care o prezintă la atacul radiațiilor, fibrele textile se pot clasifica după cum urmează: poliacrilanitrii, lâna, vâscoza, bumbacul, terilena, nylon-ul, mătasea;

- Un alt factor care poate afecta durabilitatea fibrei, modificându-i comportamentul în prezența luminii este vopseaua care, alături de natura fibrei, determină modificarea colorantului. Decolorarea și slăbirea structurii fibrei textile sunt accelerate de excesul de umiditate, reprezentând un alt factor important de degradare a acestei categorii de

¹ ***, *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 153.

² *Ibidem*, p. 154.

³ Iana Lidia Ilie, *Metode clasice și tendințe noi în conservarea și restaurarea pieselor textile*, Teză de doctorat, Târgoviște, 2005, p. 26.

⁴ Aurel Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Ed a II-a, București, 2003, p. 134.

bunuri. Dilatarea și contractarea fibrei, prin ciclicitatea lor, provoacă tensiuni mecanice interne cu efecte considerabile asupra țesăturii.

În urma studiilor s-a observat faptul că țesăturile realizate din fibre animale absorb mai multă umiditate comparativ cu cele făcute din fibrele vegetale. Astfel apar următoarele reacții:

- bumbacul - respinge;
- inul - deplasează;
- mătasea - absoarbe;
- lâna - absoarbe.

Mătasea și lâna, dacă sunt plasate într-o atmosferă saturată, pot absorbi până la 30 % umiditate, fără să pară umede.

- Gazele și acizii, prezenți în aerul atmosferic, determină la rândul lor prin atacul asupra fibrelor, decolorarea țesăturilor ducând în final la alterarea coloranților⁵. Din acest punct de vedere fibrele sintetice s-au dovedit a fi mult mai rezistente comparativ cu cele naturale. Din categoria celor naturale, lâna prezintă o mai mare rezistență la atacurile acide și oxidante în comparație cu bumbacul sau cu inul.

- De asemenea, temperatura, prin valorile sale ridicate, determină degradarea celulozei, fenomenul fiind accelerat de prezența umidității. Deficitul de umiditate duce la scăderea elasticității fibrelor, provocând ruperea în timp a acestora⁶.

Reguli de prevenire a formelor de degradare pentru textile:

- Printre măsurile de combatere și de prevenire a formelor de degradare se numără controlul riguros și periodic privind valorile temperaturii și ale umidității relative existente într-un spațiu în care se află bunuri culturale. Materialele textile, mai ales cele din fire naturale (in, cânepă, iută, bumbac etc.), dacă sunt păstrate în condiții de temperatură și umiditate necorespunzătoare se pot transforma în substrat trofic pentru o serie de ciuperci⁷. Deoarece componentul principal al fibrelor textile este celuloza, a cărei structură prezintă o higroscopicitate mare, aceasta favorizează instalarea și dezvoltarea diferitelor mucegaiuri. Celuloza este o substanță organică de la care ciupercile prciu carbonatul, descompunând-o în glucoză. O altă sursă de hrană pentru ciuperci o constituie substanțele folosite la apretarea țesăturilor.

- Curățirea periodică a spațiilor cu aspiratoare, pământufuri pentru praf și alte instrumente necesare în astfel de situații, reprezintă o cale de a preveni declanșarea factorilor nocivi de degradare precum praful.

Conservarea activă a textilelor

Reguli de intervenție directă:

- Ținând cont de structura materialelor din care sunt confecționate piesele textile, trebuie avut în vedere ca operațiunile de desprăfuire, periere, curățiri parțiale sau locale să se efectueze cu o deosebită prudență. Desprăfuirea se face manual folosind perii cu fir moale natural, evitându-se pe cât posibil mișcările bruște sau șocurile mecanice. Perierile se pot face asupra anumitor categorii de textile precum: fotele, betele, ilicele

⁵ Iana Lidia Ilie, *ibidem*, p. 39.

⁶ Radu Florescu, *Bazele muzeologiei*, București, p. 18.

⁷ Iana Lidia Ilie, *ibidem*, p. 40.

și costumele populare, a căror stare nu ridică probleme de dezmembrare⁸. În cazul covoarelor, perierea este precedată de aspirare, realizată prin intermediul unui plase de nylon, prevenind astfel forțarea fibrelor textile și ruperea acestora. După desprăfuire, piesele plate pot fi curățate prin intermediul spălărilor chimice cu detergent neionic a cărei neutralizare va fi efectuată prin imersie în băi cu apă distilată. Acidul acetic 2 % și glicerina 1%, se adaugă în apa de clătire atât pentru fixarea culorilor cât și împotriva atacului biologic, iar în final se adaugă glicerina pentru emolieria fibrelor. Ultima operațiune constă în uscarea piesei textile pe un suport care să permită circulația aerului.

Natura murdărilor identificate pe obiectele textile poate fi diferită (pământ, nisip, ceruri, grăsimi de natură animală și umană etc). În anumite cazuri, aceste depuneri acumulate face ca obiectul în cauză să devină mult mai sensibil la atacul moliiilor⁹. Pe lângă depunerile rezultate în urma folosirii (uzității) piesei respective, mai putem adăuga faptul că la fibrele de origine animală pot fi întâlnite resturi și impurități rămase în blana sau lâna animalului înainte de sacrificare. Dintre acestea mai des întâlnite sunt: grăsimile secretate de glandele sebacee, săruri provenite din secrețiile glandelor sudoripare, acizii grași liberi, esteri și substanțele nesaponificabile, steroli, pigmenți naturali etc.

Din punct de vedere al tipurilor de depuneri (murdărie), acestea se pot clasifica în impurități solubile și insolubile care, la rândul lor, pot fi îndepărtate mecanic sau chimic. O problemă dificilă o ridică alegerea dizolvanțului sau a detergentului capabil să îndepărteze murdăriile de pe țesături. Natura țesăturii este cea care condiționează modul de intervenție directă asupra acestui tip de material, însă ceea ce este cunoscut este faptul că nu poate exista un procedeu general de aplicare în astfel de cazuri.

Dintre procedeele cunoscute pentru curățirea textilelor, în mod general pot fi aplicate următoarele etape:

- curățirile umede se realizează de regulă prin imersie în băi de spălare cu detergent neionic. O atenție deosebită trebuie acordată apei folosită la spălări, a cărei durtate (prin conținutul său chimic) poate denatura eficiența operațiunii. Apa dură are în compoziția sa săruri de calciu, magneziu și fier care în combinație cu detergentii, formează geluri insolubile incapabile să dizolve murdăria¹⁰.

Referitor la petele de grăsimi identificate pe suprafața textilelor, pentru îndepărtarea acestora se folosesc de regulă anumiți solvenți, parcurgând următoarele etape:

- se așează piesa textilă cu suprafața pătată pe un geam sau placă din material plastic inert;

- în situația în care textila este pliată sau dublată, se interpune o hârtie de filtru între aceste părți ale țesăturii pentru a izola cele două părți și pentru a permite spălarea;

- de jur împrejurul petei se umețează cu apă distilată, iar pe pată se picură solventul ales pentru curățire. În acest mod solventul și materialul extras din pată sunt absorbite de hârtia absorbantă, iar pata nu se va întinde și nu va avansa în structura materialului.

⁸ Mihai Mihalcu, *Conservarea obiectelor de artă și a monumentelor istorice*, Ed. Științifică, București, 1970, p. 175.

⁹ *Idem*.

¹⁰ *Ibidem*.

De asemenea, spălarea textilelor plate mari (covoare, cergi etc.) impune respectarea unor reguli precum:

- spălarea în recipiente special amenajate, ale căror dimensiuni să permită imersia acestora în baia de spălare fără a tensiona piesa;
- timpul de staționare în baie va fi condiționat de dimensiunile piesei și de cromatica acesteia;
- uscarea presupune suprapunerea covorului pe un plan înclinat, realizat din materiale inerte din punct de vedere chimic.

Pentru celelalte categorii de textile, spălarea se desfășoară întocmai ca în cazul covoarelor, cu precizarea că la acestea se poate face și o reîmprospătare a cromaticii, evitându-se piesele cu fir metalic (fotele, iile, maramele, betele), piesele cu paiete și mărgel.

În cazul textilelor din lână, revigorarea culorilor se poate realiza prin ștergerea suprafeței cu pânză îmbibată în soluție de amoniac sau cu soluție de acid acetic diluat (5 %).

Indiferent de metoda aleasă, conservarea patrimoniului cultural constituie una dintre cele mai importante activități, fără a neglija spațiile de depozitare. Agenții de degradare acționează permanent, mai mult sau mai puțin virulent, asupra diferitelor tipuri de materiale, producând uneori deteriorări greu depistabile. Numai cunoașterea factorilor de degradare ne poate permite să luăm măsurile optime de combatere și de stopare a acestora, făcând posibilă prelungirea duratei de supraviețuire a pieselor care fac parte din colecția de etnografie.

